

BOGANMELDELSER

Per Ole Johansen: »Samfunnets pansrede neve« – Statspoliti og ekstraordinær overvågning 1918-1941, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1989.

Per Ole Johansen har befæstet sin position som en af Nordens førende politihistorikere – endskønt ikke historiker af fag, og selv om han foreløbig har begrænset sin forskning til Norge. Han lagde ud med pionerarbejdet: »Menstadkonflikten 1931« (1977), der omhandlede det norske »statspoliti«s udkommandering for at bidrage til en ordensmæssig løsning af en arbejds-konflikt mellem lokale arbejdere og Norsk Hydro, der anvendte ikke-konfliktramte kontrakt-arbejdere. Menstadslaget stod den 8. juni 1931. Det var politiet, der fik tævene af det kommunistiske Arbejdsvern til tonerne fra Internationalen. Denne dag var det norske »Ådalen-31« – om end altså med modsat fortegn og uden dødelig udgang. En politimand mistede højre øje.

I 1984 udgav Johansen »Oss selv nærmest«, et sviende norsk selvportræt af fremmedhadet, eksemplificeret ved fremmedpolitiets jødekontrol under mellemkrigsperioden og de senere deportationer, der kostede mange jøder livet.

Og nu endnu en afsløring: »Samfunnets pansrede neve« handler om det norske statslige ordenspolitets etablering i mellemkrigsårene. Fra 1928, hvor det private skydedygtige borgerværn, »Samfundsvernet«: 3.000 mand alene i Oslo, om end tøvende blev inkorporeret – og indkapslet – som reservepoliti under justitsministeriet (s. 30-32), til 1941, hvor det officielle statspoliti blev omorganiseret til et Hilfspolizei under ledelse af en ikke-politiuddannet, tidligere efterretnings-officer, K. A. Martinsen, hvis likvidering statspolitibetjenene selv hævnedes med drab på 32 uskyldige nordmænd! (s. 216-220). »Samfundsvernet« beundrede åbenlyst Mussolinis Italien – besættelsens nye statspoliti bekendte sig såvel formelt som reelt til Hitlers Tyskland, idet de øverste ledere i hvert fald var gamle – og af egen fri vilje – medlemmer af NS, Nasjonal Samling, det norske naziparti.

Denne veritable samfundsgysers gode samvittighed er, at det norske arbejderparti, da først det kom til magten som en mindretalsregering i 1935, indtil 9. april 1940 trods alt forsøgte – gennem stærkere politisk styring – at dæmpe statspolitiets præg af hårdtslående elitekorps, selv om visse bestræbelser blot var kosmetik, herunder navneskiftet til: Utrykningspolitiet. Denne politik var personificeret i den »reformistiske«, tidligere LO-advokat, justitsminister Trygve Lie. Den onde samvittighed er, at de skiftende regeringer, også de socialdemokratiske, lod sig betjene af den samme politistateg, Jonas Lie. Denne Lie, og kernen af statspolitibetjenene, som han havde udlært, repræsenterede institutionens kontinuitet. Han, der var medlem af NS, tog konsekvensen og begik selvmord, da befrielsen kom.

»Samfundsvernet« kom aldrig i kamp, men blev som andre private ordenskorps forbudt med politiloven af 1937, der statsliggjorde hele det norske politi (s. 110-111). Samme dag som Menstadslaget rasede i 1931 tog den norske Bondeparti-regering initiativet til oprettelse af et centraliseret statsordenspoliti. Endskønt Vidkun Quisling ingen direkte lod havde i denne beslutning, var han som forsvarsminister medlem af regeringen. Quislings egne rabiater tilbøjeligheder skulle snart vise sig. Det år, 1933, da regeringen faldt, dannede han det nazistiske parti, NS (s. 50-51).

Ved statspolitiets start var Jonas Lie, der var såvel jurist- som officersuddannet, statspolitifuldmægtig, men det var ham, der ledede styrkerne i marken. I 1937 blev han udnævnt til chef for Utrykningspolitiet (UP), fra 1940 til sin død var han politiminister i den tyske lydregning.

Johansen skriver, at Lie allerede deltog sammen med sine tyske ordenspolitikolleger i en begejstret indtagelse af kommunisternes hovedkvarter i Berlin efter Hitlers magtovertagelse, marts 1933 (s. 122). Det var hans politiideologiske grundlag.

Ved Menstadkonflikten 1931 var der ikke noget egentligt statspoliti, forstået som en permanent enhed, der havde undergået specialuddannelse. Den tids udkommandoer bestod af kommunalt ordenspoliti, som justitsministeriet mod betaling rekvirerede til lejligheden og sammenbragte uden professionel taktisk ledelse. I medfør af politiloven af 1927 kunne staten dog pålægge kommunerne at udbygge politiet – og ministeriet havde myndighed til at rekvirere den nødvendige politiassistance, selv om kommunen modsatte sig det. Private borgerværn under politimestrenes ledelse kunne oprettes. Først i 1932 etableredes direkte under staten en politiafdeling på 72 mand, der kunne sendes til alle dele af Norge. Bevæbningen var lange køller (som det faktisk hedder på norsk), gasvåben, pistol, karabin og maskinpistol (s. 45-48).

Med den socialdemokratiske mindretalsregerings politilov af 1937 blev det besluttet, at de tjenstgørende politibetjente skulle integreres i det almindelige politiarbejde og underordnes de lokale politimestre, når de ikke var i beredskabstjeneste i Utrykningspolitiet, der nu udgjorde hele 270 mand. Denne praksis skulle modvirke indavl og korpsånd. Samtidigt forstærkedes dog kommandostrukturen bl.a. ved oprettelse af permanente distriktsafdelinger. Justitsminister Trygve Lie traf ofte personligt konkrete beslutninger som: at antallet af udkommanderede politibetjente skulle være lavt, at de ikke skulle medføre hjælm, at de ikke skulle bevæbnes, at de ikke skulle iføres kampuniform, og at de skulle ligge i skjult beredskab etc. Men ikke om der skulle slås til – og hvor hårdt! Johansen stiller sig med rette tvivlende over for, hvorvidt Lies tilgang var blød – eller blot fremstod som blød (s. 92-95 og s. 105-115). Hvor meget fløjshandske kan der overhovedet være over et oprørspoliti?

Politiminister Jonas Lie genoprettede den 1. juli 1941 statspolitiet over den gamle læst: et centraliseret elitekorps – denne gang med baggrund i, at 60% af udrykningspolitikets mandskab var NS-medlemmer (s. 177). Tilsidst rekrutteredes folk fra NS-politiet: »Hirden«, frontkæmpere, eks-officerer – og de mest brutale slagsbrødre direkte fra gaden (s. 217).

Set fra den danske sidelinie virker denne udvikling både skræmmende og fremmedartet. Det er naturligvis vanskeligt umiddelbart at sammenligne politiske partier – selv mellem de nordiske lande. Men det er dog alligevel tankevækkende, at mens det norske Venstre længe brændende havde ønsket sig et politi »som staten til enhver tid er herre over« og Arbeiderpartiets talsmand i politispørgsmål ved forslaget fremkomst i juni 1931 kaldte statspolitiet: en hvidgarde (s. 47) – nedkæmpede justitsminister »Zahles knippelsvingere« under den socialdemokratisk/radikale regering (1929-1940) i Danmark det kommunistiske arbejderoprør i Nakskov den 2. maj 1931, og det danske Venstre modsatte sig senere et statsordenspoliti, idet dette borgerlige parti satiriserede over Socialdemokratiets »blå gendarmere«. I 1932 oprettedes den første udrykningsafdeling i Københavns politi. I 1933 fulgte 100-mandsholdet, der dækkede de sønderjydske landsdele og senere hele Jylland-Fyn. Det danske rigspoliti etableredes fra den 1. april 1938. Rigspolitichefens opgave blev at formidle ordenspoliti-assistance efter de lokale politimestres rekvisitioner.

Den norske lære – dyrt betalt – må være: at et stærkt, centraliseret ordenspolitikorps med landsdækkende operativ ledelse + en moralsk anløben politifaglig leder + en regering med en yderliggående politisk farve er en ekstremt farlig cocktail for et demokratisk samfund. Og denne cocktail, der var blandet i 1932, var så lumsk, at tømmereændene først viste sig ti år senere – fra 1940-1945.

Per Ole Johansens bog er spændende læsning om politi og politik. Men den halter noget i præcisionen. Det fremgår klart nok, at Johansen har læst meget mere arkivmateriale, end det der direkte anvendes i selve fremstillingen. Sådan skal det naturligvis også være. Jeg er heller ikke i tvivl om, at Johansen kan belægge næsten hver linie med dokumentation. Problemet er, at de manglende notehenvvisninger svækker bogens anvendelighed og tyngde.

Lad mig nævne nogle eksempler. Når min danske kollega, Jørgen Jepsen, uden egne citationstegn refereres for den betragtning, at: »Det er lettere for politiet å utøve sitt stille diplomati når det er liten publisitet om hva det foretar seg« (s. 23), ville det være en gratis læserservice at fortælle på hvilken side, Jepsen skriver det. Jepsens artikel i Retfærd nr. 1 (1976), hvortil der henvises, er på 79 sider. Hvorfor skal læseren lede efter en betragtning, der endda ikke er et direkte citat, når Johansen ved, hvor det står? Jepsens synspunkt er af så stor generalitet, at det enten er altafgørende eller intetsigende – under hensyn til den sammenhæng, hvori det indgår.

Når der på s. 30 står, at »Samfundsvernet« på den ene side var hemmelig i de første år, og det på den anden side siges, at politimesteren i Kristiania arbejdede tæt sammen med et borgerværn, »som ikke la skjul på sin beundring for Mussolinis Italia«, ville det højne kvaliteten af den oplysning, hvis der i en note stod, om dette skete i egne publikationer, i offentlige sammenhænge, under en evt. retssag eller over for politimesteren i de fortrolige telefonsamtaler, som Johansen omtaler eksistensen af – og ikke mindst: hvornår!

På s. 60-61 er der en længere gengivelse i citationstegn fra et »vitne«, en lærer i en by. Han beskriver meget detaljeret, hvorledes statspolitiet under Jonas Lies ledelse med stor brutalitet slog unge mennesker ned med køllerne. Bogen er generelt uden notehenvvisninger, men bagest er opregnet »Kildehenvvisninger« til bogens mange underafsnit. Af brødteksten fremgår det, at episoden refererer til en mælkestrejke. Under den relevante kildehenvvisning anføres helt generelt såvel en justitsministeriel aktpakke som tre dagblade. Til forståelse af handlingsforløbet er det naturligvis ikke ligegyldigt, om vidneudsagnet optræder i en politirapport – evt. som anmeldelse for politivold – eller i et dagblad, og da af hvilken observans. Telemark Arbejderblad er efter sammenhængen socialdemokratisk, men hvad med Porsgrunn Dagblad og Varden – og er de bekendte for alle nordmænd? At eet og samme dagblad i øvrigt kan skifte holdning i sine reportager, dokumenterer Johansen, når Arbejderbladet beskriver det gamle statspolitis henholdsvis det nye udrykningspolitets fremfærd.

I forhold til det store indsamlingsarbejde, som Johansen har præsteret, er det et minimalt ekstraarbejde med et maksimalt merudbytte at udforme ordentlige noter og/eller kildehenvvisninger. Jeg mener ikke, at denne opfattelse behøver at stride mod det synspunkt, at moderne forskning skal kunne læses af flest mulige. Indlæsningen vanskeliggøres måske lidt, men indlæringen forbedres betydeligt. Det skal være muligt at give en læseværdig og relativt lettilgængelig fremstilling, der samtidig lever op til videnskabelige dokumentationskrav. Johansen har jo selv bevist det – i »Menstadkonflikten 1931« er der indarbejdet et noteapparat, som på ingen måde fratager bogen sin elementære spænding.

På trods af denne kritik glæder vi os til en ny bog fra Johansen. Mit yndlingsstema til denne annoterede bog vil være en uddybning af den problematik, som Johansen strejfer i »Samfundets pansrede neve« (s. 53): »I bygdene ble statspolitiet kjent og beryktet som et landsens gendarmeri, analogt med de spesialplukkede hæravdelingene som dansk kongene sendte rundt i gamle dager for å slå ned uro blandt bønder og småkårsfolk«.

Henning Koch

Københavns Universitet

Annick Prieur og Arnhild Taksdal: »Å sette pris på kvinner – menn som kjøper sex«, Pax Forlag, Oslo, 1989. ISBN 82-530-1457-0.

Hvor tidligere tiders prostitutionsforskning i overvejende grad har fokuseret på de prostituerede kvinder, forsøger denne søbre og indfølende undersøgelse at trænge om bag årsagerne til, at nogle mænd er kunder hos de prostituerede.

Via en anonym spørgeskemaundersøgelse, men først og fremmest via 74 personlige eller telefoniske dybdeinterviews med prostitutionskunder, kommer kundernes egne synspunkter, erfaringer og baggrund frem i et omfang, som det mig bekendt ikke er forekommet i Skandinavien til dato.

Man må nok stille spørgsmålstegn ved om disse interviewede kunder er repræsentative for kundegruppen som sådan, da det var op til mændene selv om de ville kontakte Prieur og Taksdal eller ej. Ligeledes kan man stille spørgsmålstegn ved hvorvidt spørgeskemabesvarelsener var repræsentative, idet spørgeskemabesvarelsener kun angiver at 13% norske mænd havde prostitutionserfaringer mod ca. 20% i f.x. Danmark. Disse svagheder overskygger dog ikke undersøgelsens store kvaliteter.

Forfatterne giver et nuanceret og indfølende billede af prostitutionskundernes syn på sig selv, deres syn på kvinder og deres drømme, fantasier og handlemønstre.

Betalt sex betyder således ikke det samme for alle kunder. For nogle er det en erstatning for et samliv; for andre et supplement til et i forvejen velfungerende samliv/sexliv.

En af Prieurs og Taksdals væsentligste konklusioner er imidlertid, at der bag sexkøbene ligger en høj grad af følelsesmæssige problemer og kontaktproblemer snarere end egentlige seksuelle problemer som sådan.

Kunderne synes i højere grad end andre mænd at have forskellige vanskeligheder i forhold til kvinder og ikke mindst i forhold til sig selv – følelsesmæssigt og kontaktmæssigt og med hensyn til selvtilid og tillid til omgivelserne.

Den dybereliggende årsag til disse vanskeligheder har undersøgelser af denne art ikke mulighed for at afdække. Mennesker er komplicerede, følsomme, intelligente og meget forskellige væsner, og at gå i dybden med og bag om så komplicerede problemstillinger, som de her skitsede ville formentlig kræve en række dybdepsykologiske samtaler med hver enkelt person over en længere tidsperiode. Det drejer sig om individualistiske spørgsmål, hvorpå der ikke findes entydige svar. Inden for disse begrænsninger lykkes det imidlertid i forbløffende omfang for Prieur og Taksdal at få indkredset deres interviewpersoners individuelle problematikker.

Bogen rummer kun få skemaer og oversigter; og det er forståeligt, da de reaktions- og oplevelsesmåder der her er tale om, ikke på forsvarlig vis kan puttes i fast, afgrænsede båse.

Prieur og Taksdal lader i vidt omfang kunderne selv komme til orde, ledsaget af forfatternes kommentarer, analyser og konklusioner – som iøvrigt røber en forbløffende indfølelse, medfølelse, psykologisk sans, samt ikke mindst en befriende ufordømmende holdning. Undersøgelsen fremhæver, at sexkøbene på uheldig vis ofte forstærker de problemer mændene selv oplever som årsager til, at de søger prostitutionen.

Det er tilsyneladende en fremmed tankegang for de fleste interviewpersoner, at de selv har muligheder for at løse deres egne vanskeligheder. De fleste forekommer uvante med at forholde sig offensivt til egne følelsesmæssige problemer og med at sætte ord på, hvad disse problemer overhovedet drejer sig om. Prostitutionskunderne føler sig i deres dagligliv prisgivet kvinderne, og oplever ikke, at de selv kan være med til at forme deres egen tilværelse på dette område.

de. Prieur og Taksdal forsøger at vise noget om, hvorfor nogle mænd så vælger prostitutionen som løsning på deres personlige og følelsesmæssige problemer.

Forfatterne anslår, at af de 13% norske mænd der har erfaringer med sexkøb, står 1/5 af disse for langt den overvejende del af sexkøbene. På dette punkt stemmer Prieurs og Taksdals undersøgelse således overens med andre skandinaviske undersøgelser der viser, at en meget lille procentdel aktive kunder eller »vanekøbere« står for en meget stor del af omsætningen på sexmarkedet.

Den seksuelle frihed har ikke fået prostitutionen til at gå ned. På trods af at der teoretisk set er flere seksuelt tilgængelige kvinder, oplever i al fald de fleste »vanekøbere«, at det i praksis *ikke* er sådan for dem.

Prieur og Taksdal godtgør, at det kunden køber er muligheden for at leve i de fantasier og illusioner, han selv har.

Manden ønsker en kvinde, der nyder at give ham det *han* gerne vil have. Og penge er den pris han betaler, for at slippe for at skulle tage hensyn til partneren.

I et prostitutionsforhold er kundens ønske i centrum; han er fri for kravet om gensidighed. Kunden har fuldstændig kontrol; det er hans ønsker der bestemmer hendes adfærd.

Sex uden krav er det samme som ikke at skulle give noget igen; og det ønske samt præstationsangsten udmønter sig i det (halv-ubevidste) ønske om at have fuld kontrol over situationen. På den måde kan illusionen fremstå som virkelighed. Kunden går således til prostituerede, fordi det opleves som nemt, praktisk og uforpligtende rent følelsesmæssigt.

Ud fra denne og andre faktorer, drager Prieur og Taksdal den konklusion, at prostitutionen for nogle mænds vedkommende udgør en løsning på spændingsfeltet mellem ønsket om nærhed og intimitet på den ene side, og angsten for nærhed og intimitet samt behovet for frihed på den anden side.

Mange af »vanekøberne« oplever stor hjælpeløshed og angst i forbindelse med deres forhold til kvinder: angst for afstand, angst for nærhed, angst for at skulle præstere, angst for at blive afvist.

»Vanekøberne« føler stor frustration over at være prisgivet kvindernes vurdering og velvilje – for de oplever at kvinder har magt: magt til at forkaste dem som værdifulde mennesker.

Imidlertid må mangeårige erfaringer med sexkøb uundgåeligt præge både ens opfattelse af kvinder og af en selv. Forholdet til andre kommer til at handle om, at andre mennesker (især kvinder) er hårde, kolde, kyniske og beregnende og udelukkende ude på at udnytte en. Og gennem de vedvarende sexkøb forstærkes dette verdensbillede. Spørgsmålet om, hvorfor *nogle* mænd kommer ind i voksenlivet med så negative billeder af sig selv og omverdenen ville nok kun en længerevarende, dybdepsykologisk analyse af den enkeltes barndom, opvækst og baggrund kunne klarlægge tilfredsstillende.

Prostitutionskunderne i Prieurs og Taksdals materiale består – som i tilsvarende undersøgelser – af såvel gifte som ugifte mænd. Hvad angår gifte mænd, er forskellen på prostitutionskunderne og andre mænd tilsyneladende, at prostitutionskunderne vælger prostitutionen som en løsning på uopfyldte ønsker eller vedvarende problemer i ægteskabet. Kun *en* af de 74 mænd Prieur og Taksdal nærinterviewede (hvoraf de 30 var gift) spekulerer på, om problemerne i parforholdet måske *kunne* have noget med ham eller hans adfærd at gøre. De øvrige 73, gifte såvel som ugifte, lægger enten problemerne over på partneren, eller oplever sig selv som ofre for en uafvindelig skæbne, de ikke har nogen indflydelse på...

I lighed med andre moderne samfund er skilsmisefrekvensen i Norge høj, men ikke blandt Prieurs og Taksdals gifte prostitutionskunder. Kunderne beskriver deres ægteskaber som ordfattige, og at de har meget svært ved at bearbejde de problemer der opstår i parforholdet sammen med partneren. Prieur og Taksdal konkluderer, at prostitutionskunderne synes at være temmelig konfliktsky, og at de stærkt stræber efter at undgå brud.

Åbenhed har naturligvis sine omkostninger, og disse mænd oplever tilsyneladende følelser, og det at tale om dem, som noget særdeles truende og belastende.

Såvel gifte som ugifte prostitutionskunder beskriver kvinder som nogle mystiske, uberegnelige skabninger. Dette billede beskytter manden mod krav om indlevelse og følelser af utilstrækkelighed. Forfatterne konkluderer, at dette billede af den mystiske, uforståelige kvinde, måske er et forsvar mod selvindsig. For hvis kvinder er uforståelige, behøver man(d) ikke prøve på at forstå – heller ikke om det måske også var noget i en selv det handlede om...

En stor del af prostitutionskunderne oplever således, at kvinders følelser og lyster, ikke er noget de har nogensomhelst indflydelse på.

Hos så at sige alle kunderne spores en optagethed af kvinder, en længsel efter kvinder. Man finder ønsker om kvinder som redskaber for mændenes selvoptagede nydelse; og ønsker om gensidige møder med kvinder. Man finder sorg, vrede og smerte over, at kvinder på forskellig vis er uopnåelige eller afvisende.

Mange af mændene i Prieurs og Taksdals undersøgelse oplever at sexualiteten er et forhandlingskort, som kvinden spiller på. (Måske fordi hun, også i vore dage, har så få andre kort?). Og det kan blive et meget vigtigt kort, hvis sex er mandens væsentligste (eneste?) mulighed for at få dækket et helt spektrum af følelsesmæssige behov. Manden kan således på den konto føle sig ganske afmægtig.

For mange kvinder kommer sexualiteten til gengæld udelukkende til at handle om positive eller negative reaktioner på *mandens* lyst. Det drejer sig aldrig om hendes ægte lyst.

I konfliktsituationer er det velkendt, at hun vil snakke og han vil elske for at få løst op for situationen. Prieur og Taksdal forstår denne reaktion ud fra mange mænds (og de fleste prostitutionskunders) ordløse og angstfyldte forhold til mellem menneskelige konflikter. Samtaler bliver for truende, sexualiteten bliver kærlighedens eneste sprog. Derfor opleves sexualiteten som så enormt vigtig af kunderne. Noget af det vigtigste kunden køber i et prostitutionsforhold er således magten til selv at tolke, hvad der sælges; magt til at leve i sine illusioner. I denne verden er kvinder medgørlige og tilpasser sig ham og hans ønsker. Han vil, at kvinden skal ønske det samme som han ønsker, at hun skal deltage i hans drømme. (Selvom de fleste af de gifte kunder angiver, at de aldrig har talt med partneren om, hvad disse drømme går ud på!).

»Vanekøberne«, især de ugifte, oplever generelt, at forholdet til kvinder *ikke* handler om kærlighed, nærhed og erotik; men derimod om ydmygelser, skuespil og magtkampe. På den baggrund er prostitutionskundernes valg af løsning på deres konflikter vel i grunden ikke helt uforståelig?

Mange kunder oplever, at (ikke-prostituerede) kvinder ikke har lyst, og at mandens lyst er en belastning for kvinderne. Prieur og Taksdal påpeger i denne forbindelse, hvorledes dette billede af kvindens ulyst næsten altid går hånd i hånd med en nedværdigende og skamfuld opfattelse af mandens egen lyst og egen sexualitet.

Kvinder har muligvis i mindre grad end mænd »råd til« at være optaget af egen sexualitet for dens egen skyld. Kvinder har sandsynligvis dårligere vilkår end mænd for at være køns-subjek-

ter, dvs. centrum for deres egne erotiske lyster og behov. Og dette, konkluderer forfatterne, er sørgeligt for begge køn.

Dertil kunne man føje, at det er mindst ligeså sørgeligt for begge køn, hvis mænd ikke levnes mulighed for at opleve sig selv som følelses-subjekter, dvs. som centrum for deres egne følelsesmæssige fornemmelser, og istedet er nødsaget til at lægge ansvaret for tilfredsstillelsen af disse følelsesmæssige behov over på kvinder...

En meget væsentlig konklusion på Prieurs og Taksdals undersøgelse er som nævnt, at prostitutionskunderne er mænd med følelsesmæssige problemer – først og fremmest i forhold til dem selv, men også i forhold til kvinder.

Forfatterne foreslår blandt andet, at psykoterapi kunne hjælpe og støtte disse mænd til at få løst op for deres problemer.

Andre undersøgelser har konkluderet, at prostituerede er kvinder med en høj grad af følelsesmæssige problemer – først og fremmest i forhold til dem selv, men også i forhold til mænd. Nogle forskere har været inde på, at psykoterapi kunne hjælpe og støtte disse kvinder til at få løst op for deres problemer.

Kunderne og deres prostituerede synes således på paradoksvis vis, at repræsentere mange af de samme typer problemer og konflikter. De er to sider af samme sag, skønt de kommer fra hver sin ende af kønshandelens spektrum.

Som sådan berører og belyser Prieurs og Taksdals undersøgelse nogle mere generelle fejlfunktioner og misforhold i og imellem de to køn; forhold der rækker langt videre end den specifikke kunde/luderrelation...

Tidligere forskning har påvist, at prostitution er vold mod kvinder. Prieurs og Taksdals so-bre, indfølelse og banebrydende værk viser, at prostitutionen faktisk også er vold mod mændene, mod kunderne.

Forfatterne konkluderer, at prostitutionen er et onde, men at det ikke betyder, at de enkelte kunder er onde; de gør andre ondt fordi de har det ondt selv, eller fordi de ikke ved bedre.

Prostitutionen for Prieur og Taksdal er således et af flere udtryk for, at mange mænd har vanskeligheder i forbindelse med den følelsesmæssige kontakt indadtil, og med gensidighed og indlevelsesevne udadtil. Med forfatternes ord p 256: »Men også kunnskab om kundens liv er vigtig... Vi løser ikke problemet ved å skape bilder af kundene som det er enkelt å ta avstand fra«.

Karen Thomas

Folkeuniversitetet/HOF
København

Elizabeth Pleck: Domestic Tyranny. The Making of American Social Policy against Family Violence from Colonial Times to the Present. Oxford University Press, New York 1987. ISBN 0-19-504111-9. 273 sider.

Forfatterinden arbejder som forsker ved The Wellesley College Center for Research on Women.

I bogen beskriver hun kampen mod familievold i USA fra det 17. årh. til vore dage. Sin redagørelse bygger hun bl.a. på undersøgelse af akter og vidnesbyrd for domstolene, biografier, selvbiografier, dagbøger og breve, samt avisernes behandlinger af emnet. På dette grundlag viser hun det amerikanske samfunds forskellige stilling til dette problem i forskellige perioder og

beskriver reformatorers indsats og de foranstaltninger de har anbefalet, samt lovgivning og reformer af lovgivningen.

Forfatterinden definerer begrebet familievold og fremfører sine argumenter for behandling af emnet. Derefter nævner hun, hvor almindelig familievold er, den ødelæggende indflydelse det har på ofrene og samfundets pligt til at garantere individernes personlige sikkerhed. Hun viser hvordan samfundets politiske, kulturelle og sociale forhold fremkalder interesse for problemet familievold og opfordrer til reaktioner, snarere end forandringer i selve forbrydelsernes hyppighed. I de godt 300 år i amerikansk historie, som forfatterinden beskæftiger sig med, mener hun, at der har været tre reformperioder mod familievold, d.v.s. i årene 1640-1680, 1874-ca. 1890 og til sidst perioden fra 1960.

I den første periode mener forfatterinden, at det offentliges formål med indblandingen i familievold først og fremmest var at bevare familien, men ikke at beskytte ofrene eller at straffe de skyldige, og hun fortæller om »The Massachusetts Body of Liberties«, som blev lovfæstet i 1641 og forbød vold mod hustruer. Derefter redegør hun for ideer om legemlige straffe mod børn og beskriver sin undersøgelse af legemlige straffes benyttelse fra årene 1650-1900. Mod slutningen af det 17. årh. mindskedes interessen for familievold samtidig med at man begyndte at tvivle på statens ret til at blande sig i private anliggender.

Etableringen af den første forening for at beskytte børn mod vold i 1874 (The New York Society for the Prevention of Cruelty to Children), mener forfatterinden, er den anden reformperiodes begyndelse. Disse foreninger, siger hun, var det vigtigste bidrag til bekæmpelsen af familievold i denne periode. Man så på familievold som en forbrydelse, som fortjente strenge straffe. Desuden fortsatte feministerne og afholdsbevægelsen den kamp de begyndte tidligere i det 19. årh., d.v.s. at beskytte kvinder som var genstande for deres mænds vold og incestofre.

Selv om forfatterinden mener, at den anden reformperiode er forbi omkring 1890, og den tredje først begynder omkring 1960, viser hun, at der er sket en udvikling imellem disse to perioder. Hun fortæller om de specielle domstole som behandlede ungdomskriminalitet og sager angående forbrydelser inden for familien; de blev oprettet i årene 1900-1920. Straffesager vedrørende vold mod børn og kvinder hørte under disse familiedomstole og deres formål var at bevare familien og byde på forbedrende midler, snarere end at straffe for vold inden for familien. Forfatterinden viser også psykoanalytikernes indflydelse på forståelsen af familievold omkring 1930.

I den sidste reformperiode, som begynder omkring 1960, mener forfatterinden, at befolkningens angst for kriminalitet og ideer om det offentliges ansvar, ikke mindst ansvaret for at beskytte minoritetsgrupper, medvirkede til at fremkalde interesse for familievold igen. I tresserne førte de store forandringer i samfundet bl.a. til at henlede opmærksomheden på vold mod børn. Forfatterinden fremhæver betydningen af C. Henry Kempes artikel »The Battered - Child Syndrome« fra 1962, fordi den satte offeret i søgelyset. Men det er først omkring 1975, nogle år efter at kvindebevægelsen blev genopvækket, at opmærksomheden henledes på vold mod hustruer. I anledning deraf blev der oprettede kvindehuse og selvhjælp-grupper for ofre og voldsmænd.

Forfatterindens konklusion er, at selv om man nu går ind for børns rettigheder og kvinders ligestilling og selvstændighed, er familievolden ikke blevet mindre. Hun mener, at historien kan vise os, at kampen mod familievold bærer for meget præg af strid mellem det at beskytte ofrene og bevare familien. Og selv om terapi kan hjælpe i de mindre alvorlige tilfælde og straf-

ansvar er nødvendig i de alvorlige tilfælde, er der først og fremmest brug for forskellige programmer, som byder på alternativer til kernefamilien. Forfatterindens sidste ord er, at de midler, der skulle bruges mod familievold, er »to affirm the individual liberty of women and children within the nuclear family and legitimize and expand the alternatives to it.«

Bogen er interessant, velskreven og letlæselig og selv om den handler om amerikansk historie, tror jeg, at den er oplysende for os i Norden, og et historisk perspektiv kan hjælpe os at forstå vores stilling i dag og medvirke til at danne et grundlag for en fornuftig social politik mod familievold. Derfor mener jeg, at bogen er et værdifuldt bidrag til debatten om familievold og kvinders rettigheder og ligestilling i det hele taget.

Ragnheiður Bragadottir
Islands Universitet

David Downes: Contrasts in Tolerance. Post-war Penal Policy in The Netherlands and England and Wales. X + 226 s. Oxford 1988. ISBN 0-19-825608-6.

I år 1950 var medelfångtalet per 100 000 invånare i Nederländerna ungefär 60. Den motsvarande siffran i England var mindre än 50. Tjugofem år senare, år 1975, hade medelfångtalet i England ökat till mera än 80 medan den nederländska siffran hade sjunkit till 20. Vad är orsaken till att den nederländska kriminalpolitiken, i motsats till de mesta andra västeuropeiska länderna, har efter det andra världskriget haft en tendens till kortare straff och mindre fångar? Vad är det i det nederländska samhället som har gjort detta möjligt? Hurdana är förhållandena i de nederländska fängelserna egentligen? Har England kanske något att lära sig från sin kontinentala granne?

Det är de här frågorna som David Downes, professor vid London School of Economics and Political Science, i sin undersökning försöker svara. Undersökningen faller inom komparativ kriminologi och har en fast empirisk grund. Downes har intervjuat ungefär ett hundra kriminologer, domare, åklagare, fängvårdstjänstemän och fångar. Resultaten av den för det mesta i Nederländerna genomförda forskningen har sedan jämförts med förhållandena i England och Wales. Downes har också systematiskt jämfört de straffprocessuella systemerna i de två länderna (England och Wales behandlas som en helhet).

Beskrivningen av fängelseförhållandena i Nederländerna ger inga överraskande resultat: allt är bättre än i England. Fångarna har bättre relationer med vakterna och mera rättigheter än på andra sidan kanalen. De »trivs« bättre.

Downes har på ett åskådligt sätt undersökt skillnaderna mellan de två straffprocessuella systemen. Det mest typiska draget i det nederländska systemet är åklagarens starka och inflytelserika ställning: han är som »en spindel i nätet«.

Opportunitetsprincipen tolkas så att åtalet skall eftergivras om det allmänna intresset inte talar emot detta, oberoende av brottstypen. Åklagaren har dessutom en aktiv roll i själva processen. Han ger vanligtvis bl.a. sin egen rekommendation om domen.

Det som på ett viktigt sätt skiljer England och Nederländerna från varandra är den kriminalpolitiska planeringen. Praktiskt taget existerar den inte i England där domarkären traditionellt har känt sin oavhängig position hotad av systematisk planering. Däremot är det nederländska justitieministeriet, åtminstone ur den engelska synvinkeln, mycket aktiv i detta av-

seende. Ministeriet har utarbetat riktlinjer för åklagarna vad gäller åtalseftergift och domsrekommendationer. De fem huvudåklagarna träffas varje två veckor för att diskutera åtalseftergiftspraxis och kriminalpolitiken i övrigt.

Den mest intressanta frågan i Downes föreställning är vad som har gjort den nederländska liberala kriminalpolitiken möjlig. Enligt Downes är en av orsakerna Nederländernas relativt stora tolerans mot olikheter. Som ett exempel nämns det rättsliga efterspelet efter det andra världskriget: medan det i Belgien lynchades 400-500 kollaboratörer och i Frankrike 3 000-4 000, var den motsvarande siffran i Nederländerna bara 6.

En annan orsak till den milda linjen är enligt Downes landets politiska traditioner. De politiska partierna är vana vid att överlämna avgörandet av de kriminalpolitiska problemen åt de professionella grupperna. Den toleranta attityden kan ses också här – även de mest radikala kriminologerna, såsom abolitionisterna, är integrerade i beslutsfattandet. Dessutom lämnar pressen vanligen kriminalpolitikerna i fred – sensationsrubriker är inte lika vanliga som i andra länder.

Särskild vikt lägger Downes på den juridiska kulturen i Nederländerna. Blivande jurister bekantar sig redan på universitetet med abolitionismen och bl.a. de kriminologiska undersökningar som bevisar hur misslyckat fängelset är som straff. Därefter förhåller de sig negativt till fängelsestraffet. Detta gäller såväl domare som åklagare.

Men även den nederländska toleransen har sina gränser. Problemet med hård narkotika har blivit allt värre i landet från och med slutet av 1970-talet. Detta har orsakat en klar ökning också i fångtalstatistiken. Kan man nu dra den slutsats att den toleranta kriminalpolitiken har övergivits? Downes svarar nekande. Enligt honom skall man komma ihåg den relativt gränslösa toleransen som utgångspunkten. Dessutom är de grövsta narkotikabrotten som nu straffas med längre frihetsstraff bara en del av narkotikapolitikens helhet. Annars använder de åtalseftergift och korta frihetsstraff lika mycket som tidigare. Enligt Downes är situationen under kontroll. Men en sak är i alla fall klar: inte ens Nederländerna är någon toleransens paradys. Kriminalpolitikens kurs kan ändras och just nu håller man på att göra det.

Downes verk är som empirisk kriminalpolitisk forskning mycket intressant och grundlig. Han hoppas att en likadan utveckling till lindrigare straff som har pågått i Nederländerna skulle vara möjlig också i England. Downes har emellertid inte gjort någon detaljerad analys om det i England finns tillräckliga politiska och samhällsliga förutsättningar för detta. Det är svårt att tro att någon drastisk kontrollpolitisk lindring kunde ta plats i Thatchers England – snarare tvärtom. Kanske borde Downes bok i detta avseende ses som ett politiskt debattinlägg – den vill hellre påverka beslutsfattandet än beskriva den dystra verkligheten. Och det är ju helt acceptabelt. Men är det tillräckligt övertygande?

Heikki Pihlajamäki
Helsingfors Universitet

Thomas Weigend: Deliktsoffer und Strafverfahren. (Strafrecht und Kriminologie. Band 10.) Duncker & Humblot, Berlin, 1989, 608 s. 198 DM. ISBN 3-428-06592-1.

Boken bygger på Weigends habilitationsarbete, som givit honom en professur vid universitetet i Köln. Det skall genast sägas att den är en imponerande prestation som har åtskilligt att ge även en nordisk läsare, inte minst därför att Weigend är en kännare också av common law-ländernas straffprocessrätt. Boken är mycket välskriven och dokumentationen väldig: litteraturförteckningen upptar åtminstone 1200 arbeten.

Weigend skriver utifrån ett straffprocessuellt perspektiv, inte ett viktimologiskt, ehuru viktimologins rön utnyttjas på ett sakkunnigt sätt. Fråga är inte om att ställa brottsoffret i centrum, utan att utreda vilken roll brottsoffret bör spela i en process som alltför väsentligen berör staten och brottslingen. Att det inte längre kan godtas att straffprocessen rör sig över huvudet på brottsoffret innebär enligt Weigend inte, att detta skulle kunna ges ställning av part. I princip måste brottsoffrets intressen underordnas statens, i vart fall så länge brottsoffret inte tillfogas ytterligare skada genom att staten driver ett straffanspråk.

Framställningen gäller i huvudsak västtyska förhållanden och är således inte rättsjämförande, även om åtskilligt utländskt material beaktas. I övrigt kan noteras att Weigend avstår från att närmare gå in på begreppet brottsoffer (eller målsägande), och att frågor om brotts-skadeersättning inte berörs; ej heller behandlas s.k. viktimodogmatik (frågor rörande vilken betydelse ett brottsoffers handlande har för tolkning och tillämpning av brottsbeskrivningar).

Den historiska utvecklingen – från brottsoffrets nyckelställning i den tidiga germanska rätten till dess perifera roll som ett (föga trovärdigt) vittne – skildras utförligt i kap. II. Särskilt skeendet under perioden fram till upplysningstiden är av direkt nordiskt intresse, och Weigend bjuder här på fascinerande läsning – att texten i denna del väsentligen bygger på sekundärlitteratur är naturligt.

Kap. III ägnas åt ett försök att klarlägga brottmålsprocessens syfte. Weigend finner att detta är att återställa den »frid« som störts genom att *någon utsatts för misstanke* om att ha begått brott, samtidigt som möjlighet ges att återställa den »rättsfrid« som störts genom själva brottet och sålunda underbygga straffrättens allmänpreventiva verkan. Det kan naturligtvis diskuteras, huruvida denna karakteristik träffar rätt, eller är alltför snävt formulerad: givet är att Weigend får ett redskap för sin fortsatta analys och att brottsoffrets roll i processen med detta synsätt inte kan bli särskilt framträdande.

Kap. IV behandlar utförligt och med kringsyn och gott omdöme konfliktlösning utanför brottmålsprocessen. Möjligheterna här till bedöms vara mycket begränsade. Försök att uppnå förlikning bör tillåtas endast beträffande personer som redan känner varandra och i fall där en för brottsoffret tillfredsställande lösning är ett sannolikt resultat; därjämte måste medverkan vara frivillig, vilket bl.a. innebär att hot om åtal inte skall få finnas i bakgrunden.

Kap. V, slutligen, tar mer i detalj upp brottsoffrets ställning sådan den är och sådan den bör vara i den västtyska brottmålsprocessen. Den »lokala« kriminalpolitiska inriktningen gör måhända detta kapitel mindre angeläget för en nordisk läsare. Det är inte lätt att ta ställning till de många, men i regel föga radikala, reformförslag som förs fram. Detta utesluter inte att här finns en källa till uppslag, särskilt som Weigend noga beaktar vad viktimologin uttrönt i fråga om brottsoffers förväntningar och önskningar i relationen till rättsväsendet. Det är dock svårt att värja sig mot frågan om inte Weigends metodiska grepp – att låta ett ställningstagande till vad som är brottmålsprocessens syfte styra hur långt brottsoffrets ställning bör förbättras –

alltför mycket låst diskussionen. Härtill kommer att Weigend synes vara främmande för en ideologi om brottet som innebär att statens straffanspråk väsentligen härleds från att människors intressen skadas eller sätts i fara, och inte från en kränkning av »rättsfriden«.

Nils Jareborg

Uppsala

Preben Wilhjelm (red.): Grundbog for Lægdømmere. Forlaget Soc Pol, Holte 1989. 151 sider.

I 1987-88 gjennomførte Wilhjelm en omfattende spørreskjemaundersøkelse med et stort og representativt utvalg av danske legdommere.¹⁾ Den viste bl.a. at et stort flertall av respondentene gjerne ville vite mer om sakens gang og sin egen rolle i prosessen. Formålet med den bok som skal omtales her, er å dekke dette behov. Forfattere er, foruten Wilhjelm selv, Flemming Balvig, Hans Erik Munk-Petersen, Jan Schultz-Lorentzen, Eva Smith og Jørn Vestergaard.

Boken handler bare om straffesaker. Dette er en naturlig konsekvens av at man bare unntaksvis har legdommere i sivile saker i Danmark, og bare som særlig sakkyndige meddommere. Innledningsvis gis det korte oversikter over legdommerordningens historie, utvelgelsen av legdommere og deres anvendelse i forskjellige typer av saker. Som hovedregel er de meddommere. Bare i saker om alvorlige forbrytelser, som behandles ved landsrett som første instans, har man jury-system («nævninger»).

Deretter følger et kapittel om grunnleggende prinsipper, der det legges vekt på å fremheve at tvil skal komme tiltalte tilgode. De neste tre kapitler tar sikte på å gi veiledning om bevisbedømmelse. Det advares bl.a. mot å legge for stor vekt på politirapporter og på utskrifter av avlyttinger, og det orienteres inngående om de problemer som knytter seg til vitnebeviset.

Boken gir videre en kort orientering om forsettsbegrepet, og en inngående drøftelse av de forskjellige sanksjoner og av hensyn som det legges vekt på under straffutmålingen. Den har også oversikter over rettsmidlene og over særreglene i jursaker. Videre gjøres det rede for instruksjonsmøter med nye legdommere, som har vært holdt ved Vestre landsrett, og for behovet for veiledning m.v. I et avsluttende kapittel gis en oversikt over kriminalitet og kriminalitetsutvikling i Danmark.

Boken er preget av en human innstilling til straffen og av ønsker om å gi legdommere bedre forutsetninger for å kunne øve reell innflytelse. Den virker godt egnet som grunnbok for legdommere, og kan leses med utbytte også av andre som ønsker å skaffe seg innblikk i dansk straffeprosess. Et par av kapitlene, særlig Eva Smiths om vitnebevis, og Jørn Vestergaards om sanksjonsvalg, vil også profesjonelle aktører i straffesaker kunne ha nytte av.

1) Preben Wilhjelm, Folkevalgte dommere (1988)

Torstein Eckhoff

Universitetet i Oslo

H.-H. Jescheck & Theo Vogler (Hrsg.): Festschrift für Herbert Tröndle. Walter de Gruyter Berlin 1989. ISBN 3-11-011705-3. xii + 918 s. DM 430.

I publikationssamfundet har også juridiske festskrifter fået en øget plads. Medens der i BRD i 50-erne kom et hvert 3dje år, kommer der nu snarere 3 tykke om året (Schroeder s. 79 f.). I det foreliggende har 50 fremtrædende tyske forskere og praktikere behandlet en mangfoldighed af strafferetlige spørgsmål. Som eksempler kan nævnes: Karl Lackners kritiserer nutidens lovgivningsteknik, nye straffebestemmelser opfylder ikke de fundamentale krav om klarhed, enkelhed og systemtilpasning; dette illustreres med edb-straffebestemmelserne. Thomas Weigend behandler behovet for en nedkriminalisering af flugt fra færdselsuheld. Jürgen Meyer skriver om beslaglæggelse af journalisters arbejdsmateriale. Chr. Fr. Rüter om det åbne EF-markeds betydning for strafferetten. Gerhard Schmidt om de svenske regler om anholdelse og varetægt.

Vagn Greve

L. S. Sealy: Disqualification and Personal Liability of Directors. 3rd Ed. CCH Editions Lmt., Bicester, Oxfordshire 1989. ISBN 0-86325-199-4. x + 109 s.

England og Scotland fik i 1985 og 1986 nye regler om direktørers ansvar. Brud på disse kan medføre, at retten til at være direktør og til at lede et selskab kan fratages for en periode op til 15 år. Endvidere kan en direktør blive erstatningsansvarlig over for det insolvente selskab. L. S. Sealy gennemgår i en knap og særdeles overskuelig, næsten kompendieagtig form dette regelsæt og den praksis, der er skabt om det.

Vagn Greve

David Cwilliam: A Survey of Auditing Research. Prentice/Hall International Englewood Cliffs, NJ 1987. ISBN 0-13-879073-6. xi + 467 s. \$59.95.

Denne bog giver en glimrende oversigt over den publicerede forskning inden for revisionsområdet i U.K. og USA. Af særlig interesse er s. 134-159 om »Auditors' Liability« og s. 160-179 om »Auditors' Responsibility for Fraud Detection«. Det påpeges blandt andet, at der er forskelle mellem de to områder med hensyn til strafansvaret; i USA kræves der bedragerisk forsæt, mens det i U.K. er tilstrækkelig, at der er viden om usandheden. I afsnittet om revisorens forpligtelser med hensyn til opdagelsen af bedrageri (i ordets vide forstand) beskriver forfatteren det skift, der er sket gennem tiden; oprindeligt var det revisorens pligt at afdække eventuelle svigagtigheder; nu er det den almindelige mening blandt revisorer, at de alene skal interessere sig for »the overall truth and fairness of a company's financial statements«; som i Norden har synspunktet dog haft vanskeligere ved at blive accepteret af jurister.

Vagn Greve

Eget referat

Margaretha Rolfson: *Den svenska kriminalvården under 1900-talet. En rättssociologisk analys mot rättshistorisk bakgrund. Licentiat-avhandling, 1989.*

Det problem, som Rolfson behandlat i sin licentiatavhandling rör kriminalvården och dess verksamhet under 1900-talet. Författaren har visat hur denna verksamhet förändrats och har utgått från att förändringen ytterst är genomslag av nya idéer och värderingar ifråga om hur kriminalvården bör utformas. Med andra ord har hon studerat hur idéströmningar slagit igenom i teoribildning och praktisk kriminalvård, d v s i verkställighetslagarna, och vilka verkningar dessa haft omsatta i praktisk verksamhet. I detta ligger också att Rolfson menar att verkställighetslagen sätter igång en process inte bara inom kriminalvården utan också inom samhället som helhet. För ändamålet har författaren valt en strukturanalytisk metod, med vars hjälp hon kunnat följa policyförändringen inom kriminalvården under 1900-talet.

Källmaterialet har utgjorts av Fängvårdsstyrelsens sedermera Kriminalvårdsstyrelsens årligen utgivna verksamhetsberättelser.

Analysresultaten visar att den del av kriminalvården, som bearbetat brottslighetsproblemet utifrån en *religiös* aspekt, har förändrats från en utpräglad Evangelisk-Luthersk till en allmänreligiöst inriktad andlig vård. I *ekonomiska* termer har det under samma tid skett en transferring, som inneburit att såväl anstalt- och frivårdsorganisationen som Fängvårds- och Kriminalvårdsstyrelsens administrativa organisation systematiskt byggts upp för att kunna uppfylla allt högre krav på rationell verksamhet medan den *politiska* aspekten på straffverkställigheten genomgående har varit föga framträdande.

Beträffande den *sociologiska* och den *psykologiska* policyn skiljer sig dessa i förhållande till de övriga ovan nämnda, däri att de var för sig uppvisar en begreppsapparat med markant homogent innehåll. De förändringar, som skett inom respektive har bestått i en tillbakabildning av den sociologiska definitionen av problemet gentemot den psykologiska.

Resultaten i verksamhetsundersökningen har författaren tolkat så att det pågår en dragkamp mellan de sociala krafter, som representerar den sociologiska problemdefinitionen och de som representerar den psykologiska och att styrkeförhållandet dem emellan blivit ganska jämn under 1980-talet. Det Rolfson därmed kunnat peka på är att normbildningen i ett samhället oavbrutet påverkas och utvecklas i den ena eller andra riktningen.

Innebörden av analysresultaten är att kriminalvården under 1980-talet signalerar en farlig normkris ut mot samhället som helhet.